

**Antakya ve İskenderun meselesi hakkında Hariciye vekili Dr. Tevfik Rüştü
Arasın beyanatının tasvib edildiğine dair**

(Resmî Gazete ile neşir ve ilâm : 3/XII/1936 - Sayı : 3475)

**No.
958**

Antakya ve İskenderun meselesi hakkında Hariciye vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras tarafından Büyük Millet Meclisinin 27 - XI - 1936 tarihli içtimaında vaki olan beyanat müttefikane tasvib edilerek ruznameye geçilmesine karar verilmiştir (Cild 13 - Sayfa 70 : 79).

27 teşrinisani 1936

Arkadaşlarım,

Bu gün size İskenderun ve Antakya meselesinin ne halde bulunduğundan bahsedeceğim. Her şeyden evvel, her gün bana her rast geldiğiniz her yerde hep bu meseleyi sorduğunuzu düşünerek ne kadar sabırsızlıkla beklediğinizi bildiğim bu husustaki izahatımın bir az geçiktiğinden dolayı mazur görmenizi rica edeceğim.

Büyük Şefin, bu meseleye dair sarih beyanatını duyduktan sonra Cümhuriyet Hükûmetinin bu işle, nasıl can ve başla iştilal etmekte olduğunu söylemeğe lüzum var mı?

Harbi umumî felâketinin başımıza yığıdığı ve tasfiyesini neslimize bıraktığı bin bir türlü elemli hesaplarını, Moskovada, Ankarada, Lozanda ve onları takib eden konuşmalarda ve konferanslarda, görüşerek ve eski anlaşmazlıkların yerlerine sağlam dostluklar ikame ederek hallettikten sonra İskenderun ve Antakya mukadderatının henüz tatbikatta esaslı bir şekle bağlanmamış olması, Türk milletini gece gündüz düşündüren tek millî mesele olarak ortada duruyor. Bu işin sona kalması nazarımızda ehemmiyetini diğer hallolunan işlerimizden farklı olmasından asla değildir.

Büyük Meclisin yüksek azasına hariciyenizin takdim ettiği bir ve iki numaralı beyaz kitablar, bu işle 1921 den beri şaşmaksızın mütemediyen iştilal ettiğimizi açık gösteren vesikalarla doludur.

Taahhüdlere riayeti seven ve isteyen Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti dostluğuna ehemmiyet verdiği Fransa ile konuşmak suretile, bu Türk mntakasının; mümkün olsaydı biran bile mahrum olmasına riza gösteremeyeceği; hürriyet ve istiklâline, komsuları olan Suriye ve Lübnanla birlikte tekrar kavuşmasını bekliyordu.

Azrettiğim beyaz kitablardaki vesikalara şöyle sadece bir göz atanlarca ayan olsa gerektir ki her vesikada ve her vesile ile bu görüşümüzü tasrihtenasla fariğ olmadık. Son günlerde teati edilen notalar muhteviyatı bu hakikati açık göstermektedir.

İskenderun ve Antakya meselesi hakkında Paris Büyük Elçimiz marifetile Fransa Hükûmetine verilen 9 teşrinievvel 1936 tarihli notada: Milletler cemiyeti konseyinde tarafımdan ve Fransa Hariciye müsteşarı M. Vienot tarafımdan yapılan beyanata işaret edilerek Fransa Hükûmetinin Suriye ve Lübnan ile yapmakta olduğu muahedelere mümasil bir muahedenin İskenderun ve Antakya mntakaları Türk ahali ile de müzakereye Fransanın âmâde olub olmadığı hakkında ne karar itti-haz edeceği sorulmuş ve bu sualin iradında âmil olan esasatı hukukiye müemelen ifade edilmişti.

Bu notamıza Fransa Hükûmeti 10 teşrinisani 1936 da cevap vermiştir. Bu cevabın ihtiva ettiği başlıca noktaları hülâsaten arzedeceğim.

1 - Fransa Hükûmeti 1921 itilâfnamesi çerçevesi dahilinde müzakereye âmâdedir.

2 - İtilâfname ahkâmını, Fransa İskenderun sancağına Suriye Devleti çerçevesi içinde bir hususî idare bahşetmek suretile tatbik etmiştir.

3 - Fransa, 1921 tarihli Ankara itilâfnamesini, 25 nisan 1920 tarihinde kendisine Suriye için verilen Mandaya istinaden yapmıştır.

4 - 1922 tarihli Manda yasası Suriye ve Lübnan namile andığı iki Devlete karşı Fransanın, bunları istiklâlê doğru götürmesi ve bu memleketlerin her hangi bir suretle parçalanmasından ve kiralanmasından vikayesi gibi veeibelerini tesbit etmiştir.

5 - Fransa Hükûmetinin, Ankara itilâfnamesinin İskenderun Sancağına mütedair hükümlerini tatbik için aldığı tedbirler bu Manda yasası esasları dahilindedir.

6 - Mandatar sıfatı ile şimdye kadar deruhte ettiği taahhüdlere Suriyeye devrederken Fransa Hükûmeti, gerek Suriye ile yaptığı bir anlaşma sırasında ve gerek bu münasebetle her hangi bir ahar Devletle yapacağı müzakereler esnasında Manda yasası ahkâmından dışarı çıkamaz.

Bu itibarla Suriyenin istikbali mevzu bahis olduğu şu sırada Fransa Hükûmeti, Suriye Hükûmeti namını aldığı 1921 deki taahhüdlerinin fevkinde taahhüdlere girişemez.

7 - Suriye cezasından olan Sancak ile ayrı bir ittifak muahedesi akdetmek, fiilen ve hukukan üçüncü bir Devlet tesisi suretile Suriyenin parçalanması demek olur ki bu da Manda yasasına muğayirdir.

8 - 1921 itilâfnamesi, Sancağa, Suriye haricinde siyasî bir varlık imkânını derpiş etmemiştir.

9 - Fransa Hükûmeti bu hususta Türkiye ile görüş teatisine memnuniyetle âmâdedir ve bu müzakerelere Suriye Hükûmetinin salâhiyettar mümessillerini iştirak ettirmek hakkını Fransa muhafaza eder.

Fransa Hükûmetinin bu notasına Paris Büyük Elçimiz vasıtasile 17 teşrinisani 1936 tarihinde müdellel bir cevap verildi. Bu cevabımızın dayandığı başlıca esasları da hülâsaten Yüksek Meclisinize arz ediyorum :

1 - Milletler cemiyeti paktını ihtiva eden Versailles muahedesinin akdi esnasında Suriyedeki vaziyet, bir askerî işgalden ibaretti.

Bu tarihte Türkiyenin Suriyedeki hâkimiyeti, hukukan mahfuz bulunuyordu.

2 - 1920 de San - Remo da Fransa mandasına tevdiî kararlaştırılan Suriye sırf coğrafi bir ifadeden başka bir şey değildi ve bunun hududları takribî bir surette bile tahdid edilmemişti ve edilmezdi. Çünkü Türkiyeden ayrılacak arazi henüz hukukan meçhul idi.

3 - 1921 de Suriye namını taşıyan siyasî bir birlik mevcut değildi

Türkiye, 1921 itilâf ve Lozan muahedenamesile çizilen hatın cenubunda kalan arazinin bir kısmını şartsız ve diğer bir kısmını bu vesikalarda zikredilen şartlar dahilinde terketmiştir.

4 - Lozan muahedesinin 16 nci maddesi, Türkiyenin bu arazi üzerindeki hâkimiyetini sırf alâkadarlar lehine olarak terkettiğini tasrih eylemiştir. Buna nazaran Fransanın Suriyedeki otoritesine nihayet verildiği takdirde, 1921 ve 1923 mukaveleri ile şarta muallâk olarak terkedilen bu arazi hâkimiyeti, ancak İskenderun ve Antakya Tal' ahalisine intikal edebilir.

5 - 1922 Manda yasasında İskenderun ve Antakya sükût ile geçilmiştir. Bu sükûtta maksud, işbu muntakaların Suriye ve Lübnan tabirleri haricinde bıraktığı ise bu hal 1921 ahidnamesi ahkâmına muvafıktır. Değilse bu mukaveler muğayirdir.

Fransız notası bu ikinci şükri benimsediği görülmektedir. Halbuki böyle bir tefsir, ahdi nakzetmek demektir ki bu takdirde Türkiye, kendisini, 1921 Ankara mukavelenamesi heyeti umumiyesinden ve 1923 Lozan muahedesinin buna müteallik ahkâmından beri addetmek zaruretinde kalır.

1921 imza protokolünde, Fransa delegesinin İskenderun ve Antakya muntakası için Türk bayrağını ihtiva eden bir bayrağın kabulündeki faydayı tasdik etmiş ve bunu temin için Hükûmeti nezdinde teşebbüs yapmağı vadeylemiş olması ve bunun Lozanda hiç bir kaydı ihtirazi serdedilmek-

sizin teyid edilmiş bulunması, İskenderun menatıkına kabul edilen rejimin mahiyetini göstermek için güzel bir delil teşkil eder.

6 - Manda yasası ve 1930 teşkilât kararname, Türkiye Hükûmetinin muvafakati alınmaksızın tanzim edilmiş olduğundan, Türkiye bunlara muhatap olamaz.

7 - 1921 tarihinde Suriye namı altında siyasi bir teşekkül mevcut olmadığına nazaran mukavelede mevzubahs edilen muhtariyet, mevhum bir Suriye Devleti gerçevesi dahilinde değil, ancak Fransız otoritesi gerçevesi içinde derpiş edilmiş ve Suriye ve buna müşabih diğer teşekküller gibi istiklâle namzed addedilmesi tabii bulunmuş olan bir muhtariyettir.

8 - Her hangi bir Devletin diğer bir Devlete karşı olan taahhüdlerini, o Devletin rızasını almadan ahar bir Devlete devretmek mümkün değildir.

Esasen İskenderun sancığı hiç bir zaman Fransaya ilhak edilmiş değildir ki bu gün Suriyeye ilhak edilebilsin.

9 - İskenderunun ve Antakyanın istiklâli, Suriyenin parçalanması mânasını tazammun etmez: zira bu yerler üzerinde Türkiye; Suriyeye hiç bir hak tanımış değildir ve şurası da kayde şayandır ki yeni muahede ile Suriye camiasına ithal edilen Alevî ve Cebeli - dürüz Hükûmetleri, İskenderun haricinde Suriye vahdetini yeniden temin etmiş oluyor.

10 - Suriye ve Lübnanın istiklâle kavuşmaları, Türkiye Cümhuriyetinin her zaman ilân ettiği prensiplere uygundur ve Fransanın aldığı karar hakikaten takdire şayandır.

Türkiye Hükûmeti komşusu Suriye ile münasebatının çok hayırlı bir şekilde tecelli edeceğinden şüphe etmez.

İskenderun ve Antakya hakkındaki Türk noktai nazarı, Türk ve Suriye milletleri arasında hakiki bir dostluğun mevcudiyetine hiç bir suretle mâni teşkil etmez. Bilâkis bu dostluğun takviyesi için bir unsur olur.

Bir çok fedakârlıkla şimdiye kadar elde etmiş olduğu haklardan ve bunların icabatı tabiiyesinden Türkiye Cümhuriyeti vazgeçemez ve bu hakların mahiyetlerinin şu veya bu şekilde değişmesini de kabul edemez.

11 - 1922 yasası ve 1930 teşkilâtı esasiesini, Fransa Hükûmeti ilk defa olarak ileri sürmektedir. Bu iki vesika, Fransanın, Türkiyeye evvelce vuku bulan taahhüdlerinden açıkça nükülünü tazammun eder. Fransa Hükûmeti bunları serdeylemekte devam ettikçe, Türkiye, mevcut mukavelelerin heyeti umumiyesinden kendini beri addetmeğe mecbur olacaktır. Yalnız bu son haldedir ki yeni müzakerata, Suriye delegelerinin iştiraki ihtimali derpiş edilebilir. Çünkü o zaman iki memleketi ayıracak hudud hattını müştereken tesbit etmek lâzım gelecektir.

Bu acı ihtimalleri bertaraf etmeği cidden arzu eyliyen Cümhuriyet Hükûmeti, iki tarafça hiç bir kaydi ihtirazî tahtında veya evvelden kararlaştırılmış bir fikirle olmaksızın, meselenin heyeti umumiyesi hakkında müzakerata başlanmasını Fransa Hükûmetine teklif eylemiştir.

Şimdi hülâsasını söylediğim notalarımızda görülüyor ki davamız bir arazi (revision) u meselesi değildir. İstedığımız muahedelerle bizim ve Türk halkın kazandığı hakların filî ve amelî teminatını korumak ve Türk mmtakasının haklarının muahedelerle temin edilmiş olan inkişafını görmektir.

Hulâsa: şurasını hemen tasrih etmeliyim ki işi bilenler arasında teati edilen bu notalarda esaslı delillerimizin ancak bir kısmını söylemiş bulunuyoruz. İktisadî bakımdan olanlara daha temas etmedik. Manda şartlarını ifade eden vesika ile 1923 de tekrar müteaddid vesikalarla teyid edilen 1921 muahedesinin mukayese ve tetkikına girişmeyerek işaretle iktifa ettik. Meselâ; 1921 muahedesinin yedinci maddesinin son fıkrası; sancakta resmî dilin Türkçe olduğunu sarahatle bildiriyor. Manda şartlarını gösteren vesikanın 16 ncı maddesi de Suriye ve Lübnanda resmî lisanın Fransızca ve Arapça olduğunu tasrih ediyor ve yine 1921 mukavelesine bağlı ve onun esaslı parçalarından birini teşkil eden imza protokolünün 7 nei, 8 nei, 9 neu ve 10 neu fıkralarında İskenderun limanında Türkiyeye tanılan haklar arasında Türkiyeye kâfi bir sahanın uzun müddetle kiraya verileceği açıkça ifade edilmiştir. Manda şartlarını beyan eden vesikanın dördüncü maddesinde ise, Mandater Fransaya Suriye ve Lübnanda hiç bir sahanın kira ile başka bir Devlete verilmeyeceğini temin etmek vazifesi veriliyor. Bu başkalıklar İskenderun ve Antakya ve havalisinin Manda şartlarını tevsik eden ahkâma

dahil bulunmadığı binaenaleyh Sancak mıntakası 1921 muahedesile istiklâl kavuşmak üzere ottonomiye tâbi olduğu için bahse karıştırılmadığını bizimle kabul etmek tabiidir. Aksi takdirde bu mü tearız ahkâm biri birini ifna ederek bizim muahedemizin ortadan keyfi olarak kaldırılmış olduğunu anlamaktan başka bir çare ve izah bulunabilir mi?

Bu sonuncu takdirde ise 1921 muahedesine mevzu olan bütün meseleler olduğu gibi ağıkta durmakta ve bir hal şekli beklemekte bulunuyorlar demektir. Asamble münasebatile Cenevrede bulunduğum sırada yaptığım mülâkatların ve temasların neticesi olarak avdetde Ankarada bu millî meseleimiz için Fransa ile aramızda konuşacağımızı tahmin ediyordum. Beyaz kitablarda gördüğünüz gibi müzakere yerine notalar teatisi ve münakaşa oldu. Bunların da dostane bir hava içinde cereyan ettiğini ayrıca kaydedirim. Bu mühim mesele tabiatile böyle sürüncemede ve münakaşa halinde kalamazdır. Fransa Büyük Elçisi iki gün evvel, tercihini bize bırakmak suretile, Hükûmetinin iki teklifini ifade etti. Bunları da işte aynile arz ediyorum.

10 teşrini sani tarihli notasile Fransa Hükûmeti İskenderun meselesindeki hukukî vaziyetini, gerek Manda yasasile bağlı bulunduğu Milletler cemiyetine karşı gerek Ankara itilâfnamesi mucibince deruhde ettiği hususî mecburiyetler itibarile Türkiyeye karşı tesbit etmiştir.

Evvelce verilmiş olan izahat sayesinde Fransa Hükûmeti mevzubahs muhtelir taraflar için mucibi memnuniyet bir uyuşmağa âtideki iki usulden birinin kabulü suretile varılabileceğinde şüphe etmez.

1 - Türkiye Hükûmeti Mandanın iptidasından beri tatbik edilmiş olan sancagın siyaseten Suriye tebaiyeti meselesini ortaya atmadığı takdirde Fransa Hükûmeti, işbu mıntaka Türk unsurlarının lehine olarak 1921 itilâfları çerçevesi içinde Türkiye Hükûmetince serdolonması şayanı arzu telâkki edilen teminatın tetkikına derhal başlamağa hazırdır.

2 - Türkiye Hükûmeti sancak için meselâ Suriyeye karşı istiklâliyeti ihtiva eden yeni bir yasa talebinde ısrar ettiği takdirde mesele Mandater Hükûmet sıfatile Fransa Hükûmetinin salâhiyetini teca-vüz eder. Böyle bir halde Manda yasasını tefsir etmek ve salâhiyetle rey vermek hakkı Milletler cemiyeti Konseyine aiddir.

Bu iki telkin, aynı zamanda Türkiye ve Fransa ile elyevm Fransa Cümhuriyeti otoritesi altına konulmuş olan memleketleri alâkadar eden bu meselenin hallinde yegâne ilham kaynağı olması lâzımgelen dostluk zihniyeti dairesinde yapılmıştır.

Bunun üzerine Büyük Şefimizin ve Başvekilimizin ve İera Vekilleri Heyetinin, milletimizin arzularına uygun olarak hariciyenize verdiği direktifi telâkki etmiş bulunduğum için birinci teklifi kabul edemeyeceğimizi derhal söyledim. Milletler cemiyeti Konseyine müracaata muvafakatimizi, keyfiyeti Fırkamız içtimamında bahse koyduktan sonra Fransa Büyük Elçisine ifade ettim. Şimdi İskenderun ve Antakya ve havalinin mukadderatı meselesi Milletler cemiyetinin tetkik ve mütaleasının alınmasına tecil edilmiş oluyor. Bu suretle Milletler cemiyeti bizim için millî ve büyük bir meselemizle iştigal etmeğe, hele sulh ve iktisadî bakımdan şimalî İrânın cenub kısmından başlayarak Türkiye'nin Van gölünün ve Diyarbekirin cenub mıntakasını teşkil eden büyük bir kıtasile İrakın şiamlini ve Suriyenin şimalinde küçük bir mıntakayı ihtiva etmek üzere yakın şarkın kocaman bir sahasile Akdeniz ve Avrupa arasındaki mübadelelerin pek esaslı bir limanı olan bu Türk mıntakasının emniyet ve ikbali hakkında mütaleasını bildirmeğe davet edilmiş oluyor. Hariciyenizin bu safhayı da dikkat ve itina ile takib edeceğini temin ederim. Şimdi busuretle harekete müsaade ve itimad buyurmanızı rica ederim. Huzurunuzda vaziyeti daima adım admolduğu gibi arzedeceğim. İcabında icab eden karar almak her vakit sizindir.

Söz söyleyen arkadaşlarımızın beyanlarının hepsinde acil müşterek bir endişe var. O da İskenderun ve Antakya ve havalisi halkının içinde bulunduğumuz müzakere devresindeki emniyetidir. Hükûmetiniz bu mühim noktayı daima göz önünde tutmuştur. Sayın Başvekilim, bu ehemmiyetli mevzua, Fransa Büyük Elçisile mülâkatında ehemmiyetle temas etmiştir. Büyük Meclisin bu hususta bu gün gösterdiği ıztırapı bir direktif olarak telâkki ettiğimi arz ederim.